

Aneta Marek

Akademia Pomorska
Słupsk
kornika@wp.pl

ANDY JAKO REJON EKSPŁORACJI GÓRSKIEJ POLAKÓW DO 1989 R.

THE ANDES AS A REGION OF POLISH MOUNTAIN EXPLORATION UP TO 1989

Zarys treści: Celem artykułu jest zaprezentowanie wybranych polskich ekspedycji w Andy do 1989 r. Na podstawie kwerendy publikacji i materiałów niepublikowanych z Polskiego Związku Alpinizmu, obejmujących kierunki i osiągnięcia w zakresie eksploracji poszczególnych masywów Andów, dokonano ich charakterystyki. Eksploracja tego pasma odbywała się w ujęciu naukowym i alpinistycznym. Działalność Polaków przyczyniła się do poszerzenia wiedzy o tamtejszym środowisku przyrodniczym i topograficznym, a także pozwoliła zdobywać doświadczenie w przejściach trudnych technicznie przed wyprawami w najwyższe góry świata.

Słowa kluczowe: Andy, eksploracja górska

Key words: Andes, mountains exploration

Wstęp

Andy należą do młodych gór fałdowych położonych w zachodniej części Ameryki Południowej. Rozciągają się one południkowo od Morza Karaibskiego i Przesmyku Panamskiego na północy po Ziemię Ognistą i Wyspę Stanów na południu. Położone są na terenie Wenezueli, Kolumbii, Ekwadoru, Peru, Boliwii, Chile oraz Argentyny. Długość tego systemu górskiego wynosi 9000 km. Stanowi więc on najdłuższy łańcuch górski na Ziemi. Szerokość Andów jest zróżnicowana i waha się od 200-250 km na równiku i w Andach Patagońskich, do 800-1000 km w rejonie Kolumbii i Boliwii. Najwyższe szczyty to Aconcagua (6962 m n.p.m.), Ojos del Salado (6893 m n.p.m.) oraz Nevado Pissis (6793 m n.p.m.). Zróżnicowane wysokościowo Andy, warunki przyrodnicze regionu, jak również trudne drogi techniczne sprawiły, że wiele ze szczytów tego pasma górskiego stało się celem zainteresowania wspinaczy z całego świata.

Przegląd literatury i metodologia badań

W celu przygotowywania niniejszej publikacji przeprowadzono kwerendę różnorodnych publikacji. Wykorzystano sprawozdania i notatki uczestników wypraw, drukowane w specjalistycznych czasopismach „Taternik” (m.in. Bryła 1981, Chrobak 1985, Dudała 1980, Furmanik 1972, Krauze 1985, Kuczyński 1972, Łaukajtys 1974, Majer 1985, Skoczylas 1957, Zyzak 1981, 1986), „Wierchy” (m.in. Szczepański 1937, Zyzak 1988, Ryn 2003) oraz „American Alpine Journal” (m.in. Nyka 1988, Kołakowski 1988). Uwzględniono kalendaria wypraw, które zamieszczane były w kilku tomach serii „W skałach i lodach świata”. Wykorzystano również materiały niepublikowane (sprawozdania i kosztorysy) uczestników ekspedycji, stanowiące źródła archiwalne Polskiego Związku Alpinizmu. W niniejszym artykule posłużono się metodą opisową i analizy historycznej.

Pionierskie ekspedycje Polaków na przełomie XIX i XX wieku

Jednym z pierwszych podróżników, który prowadził naukowo-odkrywczą działalność na kontynencie Ameryki Południowej, był Ignacy Domeyko. Jego badania w Andach miały charakter wieloaspektowy. Domeyko czynił obserwacje naukowe z wielu dziedzin. Jego uwagę przyciągały zasoby naturalne, które szczegółowo opisał w dziele *Rzut oka na Kordyliery Chilijskie i zawarte w ich łonie pokłady metaliczne*. Podczas wypraw prowadził on obserwacje występujących zjawisk przyrody, roślin i zwierząt, jak też dokonywał pomiarów kartograficznych i opisu topografii terenu. Zwrócił uwagę na wpływ przebywania na dużych wysokościach na organizm ludzki. Należy zaznaczyć, że podczas swoich wypraw Domeyko interesował się także rdzennymi mieszkańcami kontynentu, zwłaszcza Indianami Mapuche (Żarczyński, Ociepa 2008). Działalność badawczą Ignacego Domeyki w Ameryce Południowej zaprezentowano w tabeli 1.

Wybrana działalność Ignacego Domeyki w Ameryce Południowej

Tabela 1

The selected activities of Ignacy Domeyko in South America

Table 1

Lata	Rejon działania Domeyki	Cele wypraw
1839/ 1840	Pustynia Atacama rejon Copiapo	geologiczny (kopalnie miedzi – San Juan, Carrizal Alto), odkrywczy (wejście na Cerro Bramador)
1841	La Serena – Parral – wzgórze Los Hornos – dolina Aconcagua – Cerro Chacabyco – Santiago	geologiczny (kopalnie rtęci w Limarí i Punitaqui), wejście na szczyt Cerro Chacabyco (analiza topograficzna Kordyliery Środkowej)

Lata	Rejon działania Domeyki	Cele wypraw
1841	Santiago – Valle del Maipo – Pirque – San Jose de Maipo – El Tollo – San Pedro Nolasco – Santiago	geologiczny (kopalnie srebra w San Pedro Nolasco na wysokości 3000 m n.p.m.)
1842	Kordyliera Środkowa, rejon Rancagua	geologiczny (opis wód termalnych w Cauquenes), geomorfologiczny (opis doliny Cachapoal, lodowca Cipreses), eksploracyjny (Cerro Colorado i Alto de los Juncos, obserwacja wulkanu San Jose)
1843	Pustynia Atacama, Kordyliera Copiapo	geologiczny (kopalnie srebra Kordyliery Środkowej), topograficzny (pomiar doliny Rio Copiapo), geomorfologiczny (rzeka Manflas, Rio Aulido), odkrywczy (osiągnięcie przeł. Mata Caballos 4506 m n.p.m.)
	Andacollo	geologiczny (obserwacje w osadzie górniczej złota i miedzi)
1844	Kordyliera w regionie Coquimbo	geologiczny (obserwacje kopalni złota i srebra w Vicuna), etnograficzny (osady Diaguita i Rivadavia), eksploracyjny (Kordyliera Doña Ana, osiągnięcie wysokości 4700 m n.p.m. w Aguas Negras)
1845	Araukaria	etnograficzny (zainteresowanie Indianami Mapuche), geologiczno-odkrywczy (obserwacja wulkanu Antuco 2985 m n.p.m., osiągnięcie wierzchołka wulkanu)
1847/ 1848	Kordyliera Talca, pasmo Descabezados	geologiczny (obserwacja wulkanów Descabezado 3830 m i 3260 m n.p.m. i Cerro Azul)
	Cerro Nevado (3180 m n.p.m.)	eksploracyjny (osiągnięcie szczytu Cerro Nevado)
1857	Kordyliera Talca	geologiczny (obserwacje solfatarów na Cerro Azul)
1861	Kordyliera San Fernando	geologiczno-eksploracyjny (osiągnięcie wulkanu Tinguirica Morro del Azufre – 4300 m n.p.m., obserwacja solfatarów i lodowca na wysokości 3000 m n.p.m.)

Źródło: Ryn 2003, Echevarria 1968

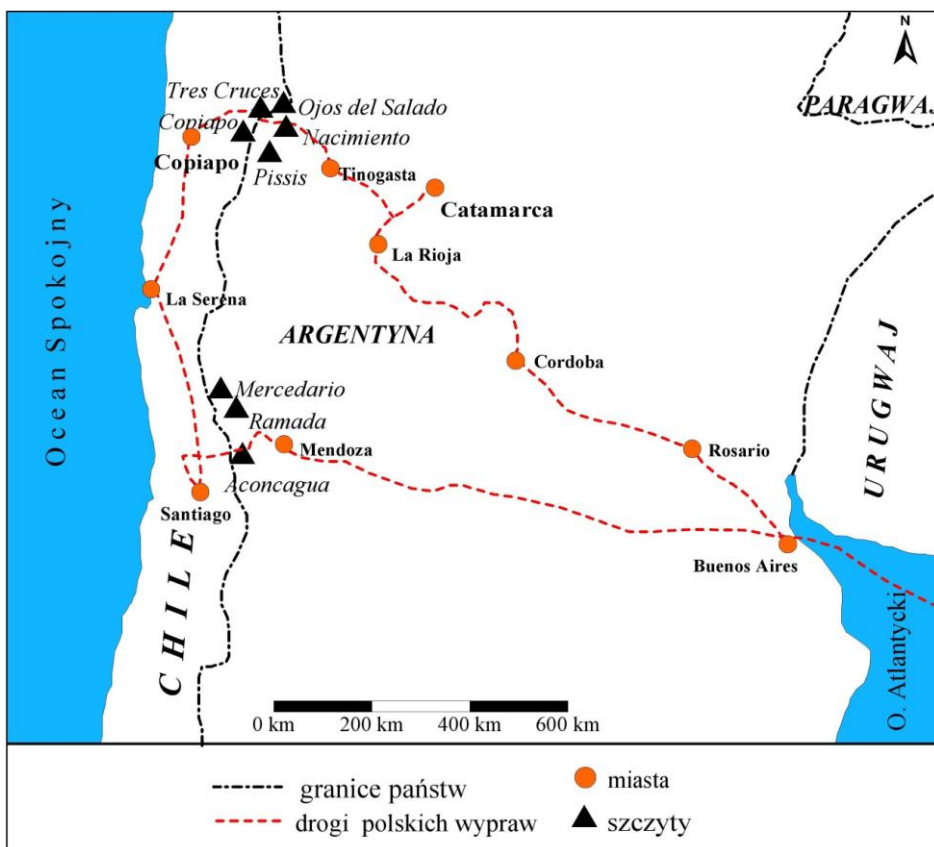
Alpinizm nie zaznaczył się u Domeyki zbyt wyraźnie, ale z pewnością można go uznać za pioniera ekspedycji górskich w Andach o charakterze naukowo-badawczym. Również na kontynencie Ameryki Południowej pozostawił swoje podróżnicze ślady Rudolf Zuber. Do jego głównych zasług należy zdobycie w 1887 r. Cerro El Potosi (3713 m n.p.m.) w Andach Boliwijskich (Kielkowsky 2009).

Zainteresowanie górami egzotycznymi, przy jednoczesnym braku precyzyjnych informacji fizycznogeograficznych i map topograficznych, wpłynęło na zorganizowanie w 1933 r. wyprawy w góry Ameryki Południowej (Marek 2009). Jako cel badań naukowych wyznaczono rejon Cordillery de la Ramada. Ekspedycja stanowiła pierwszą polską zorganizowaną wyprawę o charakterze alpinistyczno-badawczym. Wzięli w niej udział dr Konstanty Narkiewicz-Jodko (kierownik wyprawy), inż. Stefan Daszyński (geolog), dr Jan Kazimierz Dorawski (lekarz), inż. Adam Karpiński (konstruktor lotniczy), inż. Stefan Osiecki (architekt, plastyk) oraz Wiktor Ostrowski (student politechniki). Organizacja tej ekspedycji uzyskała światowy rozgłos. Pierwszymi szczytami, jakie zdobyto, były Trabante I (4860 m n.p.m.) i Trabante II (5300 m n.p.m.). Dokonali tego 3 stycznia 1934 r. Jan Kazimierz Dorawski i Adam Karpiński oraz 9 stycznia 1934 r. Konstanty Narkiewicz-Jodko i Wiktor Ostrowski. Następnie 16 stycznia Adam Karpiński osiągnął Pilar Grande (6000 m n.p.m.). Do najważniejszych osiągnięć uczestników wyprawy zalicza się pierwsze w historii wejście na szczyt Mercedario (6770 m n.p.m.). Dokonali tego Adam Karpiński, Wiktor Ostrowski, Stefan Daszyński i Stefan Osiecki 18 stycznia 1934 r. (Dorawski 1961). W toku dalszej eksploracji Adam Karpiński i Jan Kazimierz Dorawski 26 stycznia 1934 r. osiągnęli nieznaną szczyt, któremu nadali nazwę Cerro Wanda, na cześć żony Karpińskiego (Dorawski 1961). W dniu kolejnym zespół Dorawski-Karpiński-Ostrowski osiągnął szczyt Cerro Negro, dokonując pomiarów i ustalając wysokość wierzchołka na 5550 m n.p.m. Alpinisci prowadzili badania topograficzne na kolejnych szczytach Andów Argentynskich. Odkryli sześciotysięcznika, nadając mu nazwę Cerro N. Próba zdobycia nieznanego szczytu zakończyła się niepowodzeniem, gdyż pogoda uniemożliwiła dalszą działalność polskich alpinistów w partiach podszczytowych.

Ważne były również wejścia Jana Kazimierza Dorawskiego i Wiktora Ostrowskiego 9 lutego 1934 r. na Alma Negra (6120 m n.p.m.) oraz 10 lutego 1934 r. na Mesa 5 (6150 m n.p.m.) (Dorawski 1961), (ryc. 1). Konstanty Narkiewicz-Jodko zdobył samotnie – jako pierwszy w historii alpinista – wierzchołek Ramada (6410 m n.p.m.). Kilka dni później (15 lutego) ten sam szczyt osiągnął także Adam Karpiński. Następnie Polacy skierowali swoją działalność w rejon Aconcagua. Nową wschodnią drogą (nazwaną później „Ruta de los Polacos”) Wiktor Ostrowski, Stefan Daszyński, Stefan Osiecki, Konstanty Narkiewicz-Jodko 8 marca 1934 r. stanęli na najwyższym szczycie Ameryki Południowej (Saysse-Tobiczyk 1985). Do naukowych osiągnięć uczestników wyprawy w Andy Argentynskie należało: wykonanie map eksplorowanego terenu, eksploracja geologiczna, zwłaszcza w zakresie tektoniki i stratygrafii, paleontologii i petrografii badanego obszaru oraz obserwacje meteorologiczne. Jan Kazimierz Dorawski, pełniący funkcję lekarza, zajmował się prowadzeniem badań nad funkcjonowaniem organizmu człowieka w warunkach górskich: pomiary ciśnienia krwi, oddechu oraz zmian zachodzących w czerwonych

i białych ciałkach krwi na znacznej wysokości n.p.m. (Daszyński 1934). Wyniki wykonanych przez Polaków prac podczas pierwszej polskiej wyprawy w Andy zostały wysoko uznane przez geografów argentyńskich. Na mapach tych gór pozostały polskie akcenty. Nieznanemu szczytowi Cerro N, który zdobyty został dopiero w 1962 r. przez wyprawę z Argentyny, geografowie argentyńscy zmienili nazwę na El Pico Polaco. Na cześć zdobywców Mercedario spływającym z niego lodowcom nadano nazwy: Lodowiec Ostrowskiego i Lodowiec Karpińskiego (Ostrowski 1984).

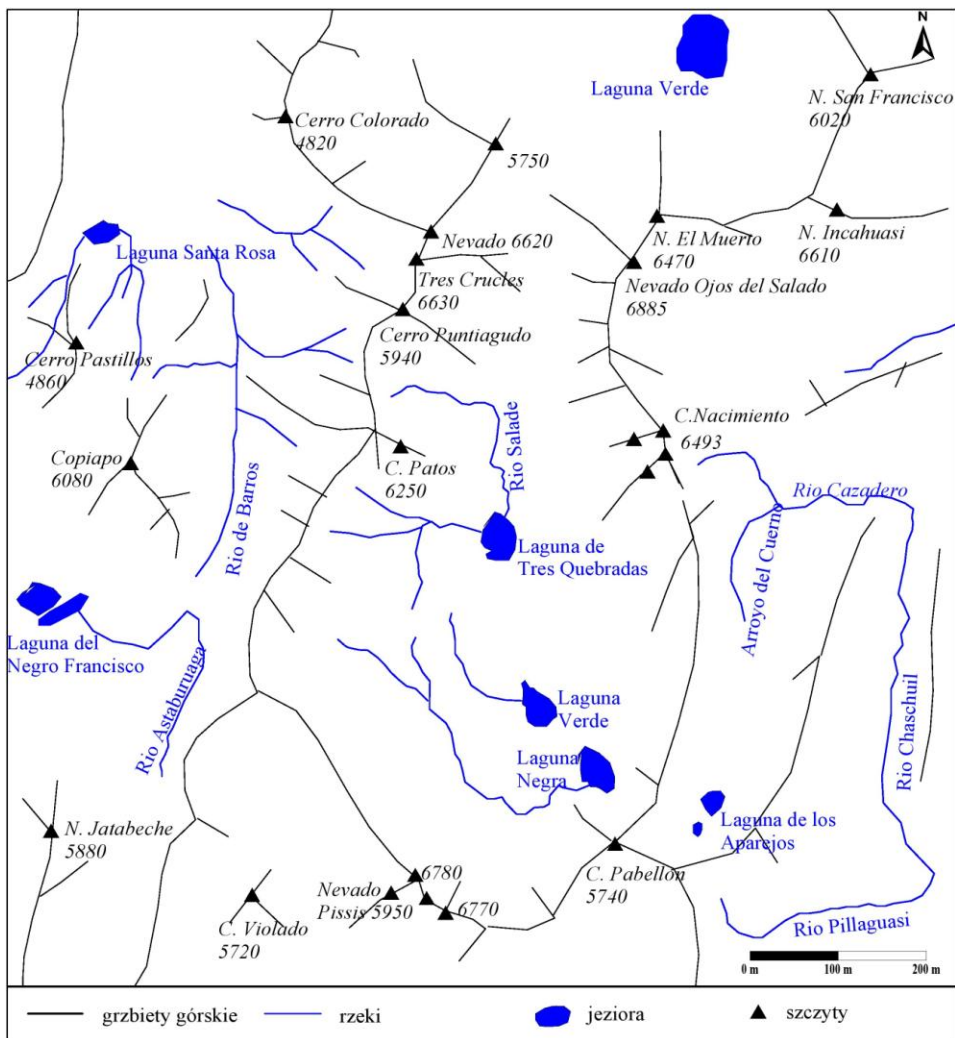
Druga wyprawa w góry Ameryki Południowej odbyła się w 1936 r., podczas której eksplorowano pogranicze Argentyny i Chile, w rejonie Ojos de Salado (ryc. 1). Wszyscy jej uczestnicy 18 stycznia 1937 r. osiągnęli szczyt Cerro de Los Patos (6280 m n.p.m.). Kolejnym sukcesem było zdobycie wierzchołków Cerro Nacimiento. W dniu 4 lutego 1937 r. Witold Paryski zdobył szczyt południowo-zachodni (6330 m n.p.m.), zaś Justyn Wojsznis północno-zachodni (6493 m n.p.m.). Dnia następnego Wojsznis dotarł również do północno-wschodniego wierzchołka o wysoko-

Ryc. 1. Działalność Polaków podczas wypraw w Andy w 1934 i 1937 r.
Fig. 1. The activity of Poles during the expeditions in the Andes in 1934 and 1937

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wojsznis 1964, s. 294

ści 6490 m n.p.m. Jednocześnie pozostali uczestnicy prowadzili akcję górską na sąsiednim szczycie Nevado Pissis (5950 m n.p.m.), który 7 lutego 1937 r. zdobyli Stefan Osiecki i Jan Szczepański, dokonując także odkrycia górskiego jeziora Laguna Negra. Podczas prowadzonego w tym samym dniu rekonesansu Justyn Wojsznis i Witold Paryski weszli na szczyt Cerro Sosa (ok. 5000 m n.p.m.), po czym Wojsznis samotnie osiągnął Volcan del Viento (6010 m n.p.m.). Justyn Wojsznis wraz z Janem Szczepańskim swoje zainteresowanie skierowali ku najwyższemu wulkanowi Nevado Ojos del Salado (6870 m n.p.m.), by po kilkudniowej akcji górskiej stanąć na je-

Ryc. 2. Działalność Polaków w rejonie Ojos del Salado w 1936 r.
Fig. 2. The activity of Poles in the Ojos del Salado region in 1936

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wojsznis 1964, s. 302

go szczycie (26 lutego 1937 r.). Jednocześnie drugi zespół: Stefan Osiecki i Witold Paryski działał pod masywem Nevado Tres Cruces (6620 m n.p.m.). Środkowy wierzchołek Nevado Tres Cruces alpinieści zdobyli 24 lutego, dwa dni później Paryski samotnie osiągnął południowy wierzchołek (6630 m n.p.m.). Uczestnicy skierowali swoją uwagę na Volcan de Copiapo (6052 m n.p.m.), który 11 marca 1937 r. zdobyli Paryski i Szczepański (Ostrowski 1984). Działalność prowadzona przez Polaków w Andach Argentyńskich w 1937 r. zakończyła się wielkim uznaniem (zob. ryc. 1).

Do osiągnięć naukowych polskiej wyprawy należy wykonanie szkicu topograficznego obszaru o powierzchni ok. 3000 km² oraz przeprowadzenie obserwacji meteorologicznych. Cenne okazały się także prowadzone przez Witolda Paryskiego spostrzeżenia fizjologiczne organizmów uczestników, którzy ponad 60 dni spędzili powyżej 4000 m n.p.m. Wpływ aklimatyzacji na zachowanie się alpinistów był na ówczesne czasy dość słabo poznany. Badania, jakie prowadził nad uczestnikami wyprawy Paryski, pozwoliły rozszerzyć stopień wiedzy nad chorobą wysokogórską (Marek 2009). Podczas tej ekspedycji zainteresowano się również śladami pozostałymi po pierwotnych mieszkańcach Andów, pochodzącymi z kultury inkaskiej. Wkład pierwszych badaczy był dla wielu dziedzin nauki niezwykle istotny. Warto podkreślić, iż sukcesy odniesione przez Polaków zostały szeroko opisane w prasie argentyńskiej i chilijskiej. Uznaniem dla osiągnięć uczestników wyprawy były również organizowane spotkania, m.in. w Buenos Aires, La Plata, Montevideo i Santiago, podczas których prezentowano odczyty i film z działalności górskiej (Szczepański 1937).

Powojenne ekspedycje Polaków w Andach

Pierwsze ekspedycje przedwojenne w Andy zapewniły następnym pokoleniom polskich alpinistów wysoką pozycję i trwałe miejsce w czołówce alpinistów międzynarodowych. Działalność pionierskich wypraw Polaków to przede wszystkim alpinizm odkrywczy, wspomagany poprzez obserwacje naukowe i badania topograficzne. Osiągnięcia, które zadecydowały o rozgłosie, to pierwsze wejścia na najwyższe szczyty Ameryki Południowej, ale również zainicjowanie alpinizmu sportowego, czego dowodem było pierwsze przejście trudną technicznie drogą wschodniej ściany Aconcagui w 1934 r. Wyczyn Polaków został doceniony przez topografów argentyńskich, którzy nazwali lodowiec leżący u stóp masywu Aconcagua „Lodowcem Polaków”. Droga ta współcześnie należy do najpopularniejszych szlaków prowadzących na szczyt, pomimo znacznych trudności. Działalność uczestników obu wypraw przyczyniła się do poszerzenia informacji o warunkach środowiskowych i topograficznych Andów dla późniejszych ekspedycji.

Wybuch II wojny światowej zahamował jednak wyprawy badawcze Polaków w te góry na wiele lat. Jedynym akcentem prowadzonej tam działalności wysokogórskiej były wyczyny Polonii argentyńskiej i brazylijskiej¹ oraz nielicznych Polaków,

---

¹ Szacuje się, że w okresie 1880-1939 do Brazylii wyemigrowało ok. 115 000 Polaków, do Argentyny ok. 153 000 Polaków. Migracje te były wynikiem nierównomiernego rozwoju ekonomicznego (Walaszek 2013).

którzy w ramach prywatnych wyjazdów odwiedzali góry Ameryki Południowej. Na uwagę zasługuje działalność Wiktora Ostrowskiego, który na przełomie 1951/1952 r. pełnił funkcję kierownika grupy prowadzącej badania Wielkiego Ładolodu Patagońskiego. Podczas tej ekspedycji Ostrowski zdobył dwa szczyty: Domo Blanco (ok. 2400 m n.p.m.) leżący w Cordon Adela oraz Punta Norte (2300 m n.p.m.) znajdujący się w Cordon Marconi (Saysse-Tobiczyk 1974). Warto też przypomnieć wyprawę w Andy zorganizowaną w 1956 r. przez środowisko studenckie z Buenos Aires. Polacy zrzeszeni w Centro Andino Buenos Aires wyruszyli w nieznanne pasmo Cordón de la Jaula pod kierownictwem Jerzego Peterka. Największe osiągnięcia Polonii argentyńskiej w latach 1957-1958 w zakresie eksploracji Andów przedstawiono w tabeli 2.

Uczestnicy wyprawy andyjskiej dokonali pierwszych wejść na pięć dziewiętnastu szczytów liczących powyżej 5000 m n.p.m., m.in. na szczyt o wysokości 5000 m n.p.m., nazwany „Giewont”, czy wierzchołek osiągający wysokość 5230 m n.p.m., któremu nadano nazwę „Karpiński” (Skoczylas 1957). Znaczące już dokonania młodych alpinistów z Buenos Aires dały podstawę do organizowania w latach kolejnych następnych ekspedycji.

Pierwsze powojenne próby zorganizowania wyprawy w Andy nastąpiły w latach sześćdziesiątych (tab. 3). Dopiero jednak nawiązanie stosunków dyplomatycznych z Peru i zarazem otwarcie linii żeglugowej Polskich Linii Oceanicznych do zachodniego wybrzeża Ameryki Południowej stały się podwaliną do kontynuowania tradycji wyjazdów wysokogórskich sprzed II wojny światowej (Zyzak 1988).

Pierwszą powojenną polską wyprawę w Andy zorganizował Klub Wysokogórski w Katowicach pod kierunkiem Henryka Furmanika dopiero w 1971 r. Organizacyjnie nawiązywała ona do ekspedycji przedwojennych ze względu na zaprojektowany sprzęt: podwójne obuwie, śpiwory, kurtki przeciwwiatrowe oraz możliwości pozyskania środków finansowych. Uczestnicy skupili się także na przygotowaniach organizacyjnych zapewniających swobodę działania w nowych warunkach: nauka języka, jazda konna. Pomoc zapewniło wojsko, użyczając samochody. Celem była eksploracja części Andów Peruwiańskich: pasma Cordillera Blanca, Cordillera Central i Cordillera Volcanica (Furmanik, Marek 1974). Polacy zdobyli wówczas 17 szczytów, w tym 3 sześciotysięczne: Huascaran Sur (6768 m n.p.m.), Chopicalqui (6345 m n.p.m.), Chachani (6087 m n.p.m.), 14 szczytów przekraczających wysokość 5000 m n.p.m., w tym 7 dziewiętnastu (Chacua Grande 5350 m n.p.m., Santa Rosa 5630 m n.p.m., Nevado Pichuycocha 5530 m n.p.m., Jancapata 5040 m n.p.m.). Trzy z nich, dotąd bezimienne, otrzymały nowe nazwy. Były to Silesia o wysokości 5452 m n.p.m. (zdobyty 29 lipca przez Henryka Furmanika i Jana Weigela), Copernic o wysokości 5180 m n.p.m. (zdobyty 6 sierpnia przez zespół Bronisław Korzec i Jan Weigel) oraz Bytom o wysokości 5108 m n.p.m. (zdobyty 29 lipca 1971 r. przez alpinistów w składzie Zbigniew Bojarski, Adam Bilczewski, Adam Zyzak). Uczestnicy wytyczyli nowe drogi na Mata Paloma Norte (5307 m n.p.m.) i Condorcenca (5322 m n.p.m.), (Furmanik 1972). Zdobyte doświadczenie i wskazówki przy przejściu grani wykorzystali uczestnicy wyprawy polsko-francuskiej z 1972 r., w której udział wziął Marek Głogoczowski. Przejście to zostało zrealizowane 18 sierpnia 1972 r., a dedykowano je Andrzejowi Mrozowi, alpinistcie, który zginął w Alpach krótko przed wyjazdem w Andy (Nyka 1985).

Tabela 2

Osiągnięcia w eksplorowaniu gór Ameryki Południowej przez Polonię argentyńską w latach 1957-1958

Table 2

The achievements in exploring of South America mountains in 1957-1958 by polish diaspora in Argentina

Data	Uczestnicy	Osiągnięcia
08.01.1956	Paweł Dudziński, Jerzy Peterek	pierwsze wejście na Cerro Tatra (5200 m n.p.m.)
08.01.1956	Stanisław Blicharski, Paweł Dudziński, Andrzej Pastewski, Jerzy Peterek	pierwsze wejście na Cerro Giewont (5000 m n.p.m.)
13.01.1956	Stanisław Blicharski, Paweł Dudziński, Andrzej Pastewski, Jerzy Peterek	pierwsze wejście na Aguilla Blanca (5400 m n.p.m.)
13.01.1956	Stanisław Blicharski, Paweł Dudziński, Andrzej Pastewski, Jerzy Peterek	pierwsze wejście na Cerro Caba (5280 m n.p.m.)
13.01.1956	Stanisław Blicharski, Paweł Dudziński, Andrzej Pastewski, Jerzy Peterek	pierwsze wejście na Cerro Karpiński (5230 m n.p.m.)
13.01.1956	Mieczysław Zaręba wraz z andynistami argentyńskimi F. Belinaud, R. Gallop, M. Vitale	trawersowanie Cerro Pirquitas (4750 m n.p.m.)
14.01.1956	Mieczysław Zaręba	pierwsze wejście na Cerro Krakus (5050 m n.p.m.)
02.02.1957	Edward Klenk, Jerzy Peterek	pierwsze wejście na Cerro Don Bosco (2600 m n.p.m.)
04.02.1957	Paweł Dudziński, Andrzej Pastewski, Jerzy Peterek	pierwsze wejście na wierzchołek środkowy Cerro Don Bosco (ok. 2600 m n.p.m.)
26.01.1958	Andrzej Bukowiński, Andrzej Pastewski	pierwsze wejście na Cerro Ameghino (6000 m n.p.m.)
17.01.1966	Mieczysław Zaręba, Robert Zonka, Kazimierz Żurawiecki	pierwsze wejście na szczyt Cerro Polonia Millenaria (ok. 5300 m n.p.m.)

Źródło: Saysse-Tobiczyk 1974, Schramm, Wojsznis 1974, Uchmański 1966, Echevarria 1962

Tabela 3

Działalność Polaków w górach Ameryki Południowej w latach 1964-1969

Table 3

The activity of Poles in the South America mountains in the period of 1964-1969

Data	Alpiniści	Działalność góraska
maj 1964	K. Zawadzka, W. i T. Sawiccy, S. Lekszycki	pierwsze polskie wejście na Agulhas Negras 2788 m n.p.m. (Brazylia)
17.07.1966	W. Cywiński, J. Piotrowski	drugie polskie na wejście Agulhas Negras 2788 m n.p.m.
18.07.1966	J. Piotrowski	wejście nową drogą od północnego wschodu na Prateleiras (w masywie Agulhas Negras)
20.07.1966	W. Cywiński, J. Piotrowski	wejście drogą normalną na Pico de Bandeira 2890 m n.p.m.
22.06.1968	J. Piotrowski	zdobycie Nevado Huallanca 5480 m n.p.m.
22.06.1968	J. Piotrowski	pierwsze wejście na Huallanca Sul 5430 m n.p.m.
23.06.1968	J. Piotrowski	pierwsze wejście na Pico Mina Pata 5300 m n.p.m.
23.06.1968	J. Piotrowski	pierwsze wejście na Nevado Tunacancha 5350 m n.p.m.
02.09.1968	Z.M. Kozłowska-Skiba, P. Skiba	drugie polskie wejście na Pico de Orizaba 5700 m n.p.m.
10.01.1969	grupa harcerzy	pierwsze wejście dokonane przez 11-osobową grupę harcerzy na szczyt Generał Iwanowski 5070 m n.p.m.
14.01.1969	R. Czarniawski	pierwsze wejście na Monte Cassino 5220 m n.p.m.
14.01.1969	W.W. Blicharski	pierwsze wejście na Tatry II 5370 m n.p.m.
25.01.1969	M. Gaiński, R. Czarniawski	pierwsze wejście na Szczyt 5000 m n.p.m. (Cordon de Pomez), podczas zejścia zginął Marek Gaiński

Źródło: Nyka 1974

Również na 1972 r. przypadła działalność polskiej wyprawy speleologiczno-alpinistycznej pod kierownictwem Macieja Kuczyńskiego. Jako kierunek wyznaczony został chilijski rejon Puna de Atacama i peruwiański Tarma. Wśród znaczących osiągnięć należy wymienić zdobycie Cerro Solo (6190 m n.p.m.), Cerro Polonia (6030 m n.p.m.), Cerro Ermitano (6187 m n.p.m.) oraz obu wierzchołków Ojos del Salado (6884 i 6880 m n.p.m.). Uwagę zwraca to, iż uczestnicy wyprawy na polu speleologicznym odnieśli również spory sukces. Dokonali pierwszego przejścia najdłuższej jaskini w Peru – Huagapo, odkryli i częściowo przeszli do głębokości 80 m jaskinię Racasmarca, dokonali także całkowitego przejścia systemów jaskiniowych Huarari i Chincana de 100 Pertas (Kuczyński 1972).

Także w 1972 r. w góry Ameryki Południowej przybyli uczestnicy wyprawy czechosłowacko-polskiej, której celem były wulkany Ekwadoru. Podczas ekspedycji Jerzy Dobrzyński i Andrzej Paulo dokonali wejścia na oba wierzchołki Chimborazo (6310 i 6269 m n.p.m.) oraz dotarli do wnętrza krateru wulkanu Cotopaxi (5817 m n.p.m.), (Zyzak 1988).

Andy Peruwiańskie stały się w 1973 r. celem wyprawy speleologiczno-alpinistycznej Klubu Wysokogórskiego w Zakopanem i Speleoklubu Morskiego PTTK w Gdyni pod kierownictwem Ryszarda Szafirskiego. Podczas aktywności górskiej uczestnicy zdobyli łącznie 16 szczytów przekraczających wysokość 5000 m n.p.m., w tym 7 o wysokości ponad 6000 m n.p.m. Do najważniejszych osiągnięć należy zaliczyć zdobycie szczytu Salcantay (6271 m n.p.m.), obu wierzchołków Huascarán Sur (6768 m n.p.m. – Richard Guzzy, Piotr Malinowski, Aleksandra Szafirka i Ryszard Szafirski) i Huascarán Norte (6655 m n.p.m. – Walenty Fiut, Wacław Otręba i Krzysztof Szafranski), Huandoy Norte (6395 m n.p.m. – Walenty Fiut, Piotr Malinowski, Wacław Otręba, Aleksandra Szafirka i Ryszard Szafirski) oraz wejście na Alpamayo (6120 m n.p.m. – Piotr Malinowski i Ryszard Szafirski), (Fiut, Pawlak 1975).

Także w 1973 r. wyruszyła w Andy Peruwiańskie wyprawa Koła Toruńskiego Klubu Wysokogórskiego. Wynikiem działalności Polaków było zdobycie 22 szczytów przekraczających wysokość 5000 m n.p.m., z czego 10 osiągnięto po raz pierwszy w historii, m.in. Nevado Challan (5476 m n.p.m.), Nevado Amistad (5320 m n.p.m.). W trakcie swojej działalności uczestnicy nadali nowe nazwy bezimiennym dotąd elementom fizycznogeograficznym (Glaciar de las Polacos, Paso Nicolas Copernico, Nevado Toruń). Wyczyny polskich grup alpinistycznych zyskały uznanie naukowców peruwiańskich (Łaukajtys 1974).

Na przełomie 1973 i 1974 r. zorganizowana została I Polska Wyprawa w Góry Patagonii. Organizatorem byli Krakowski Klub Wysokogórski i Komisja Turystyki Górskiej Zarządu Głównego PTTK. Ekspedycja miała charakter alpinistyczno-naukowy. Celem jej były badania medyczne (Grabowska, Smolana 1984).

Z kolei na przełomie roku 1974/1975 z inicjatywy Akademickiego Klubu Turystycznego w Poznaniu zorganizowano ekspedycję alpinistyczno-badawczą w Andy. Kierownikiem został Mariusz Grebieniow. W grupie górskiej Cordillera Real osiągnięto następujące szczyty: Cerro Khala Cruz (5225 m n.p.m.), Grincuni (5050 m n.p.m.), Alhuyaco (5295 m n.p.m.), Huiyata (5092 m n.p.m.), Charquini Norte (5310 m n.p.m.) i Chacaltaya (5500 m n.p.m.). W drugiej grupie górskiej Cordillera Huayhuash-

-Cerro Amistad (5295 m n.p.m.), Cerro Copan Grande (5505 m n.p.m.) i Huacshash Sur (5644 m n.p.m.), (Grebieniow 1976).

W 1975 r. Polacy prowadzili działalność w rejonie Huascarán. Szczyt ten 28 sierpnia osiągnęli Władysław Borowiec, Ryszard Kozioł i Andrzej Skwirczyński, a 30 sierpnia Adam Lewandowski, Kazimierz Rosiak i Jan Woźniak (Rourke 1976).

Klub Wysokogórski w Poznaniu zorganizował pod kierownictwem Stanisława Zierhoffer'a wyprawę w 1976 r. w Andy Peruwiańskie, celem której była działalność w rejonie szczytu Huandoy. Z ciekawszych osiągnięć należy wymienić wejście 11 sierpnia Jana Michejdy, Jana Stryczyńskiego i Włodzimierza Waligóry zachodnią granią, a Jerzego Marcinkowskiego i Romana Tuliszki wschodnim filarem na Nevado Pisco (5738 m n.p.m.). Następnie 18 sierpnia Jerzy Marcinkowski, Jan Stryczyński i Włodzimierz Waligóra dokonali drugiego polskiego wejścia na Huandoy Norte (6395 m n.p.m.), (Marcinkowski 1980).

Ciesząc się znacznym zainteresowaniem wśród Polaków Andy Peruwiańskie zostały obrane w 1979 r. jako kierunek eksploracji przez alpinistów Klubu Wysokogórskiego w Katowicach. Alpinści skupili swoją uwagę na nieznaną dotąd wśród Polaków dolinie Rio Achin, położonej w Cordillera Huayhuash. Do wyników wyprawy należy zaliczyć wejście na Nevado Rasac (6017 m n.p.m.), który zdobyli Bogusław Berliński, Jerzy Dudała, Jacek Wiltosiński i Adam Zyzak. Ten sam zespół dokonał wejścia na Nevado Tsacra (5548 m n.p.m.). Dalsze wspinaczkowe plany udaremniły niekorzystne warunki pogodowe (Dudała 1980).

W 1980 r. w Andy wyruszyło kilka polskich ekspedycji. Polski Klub Górski pod kierownictwem Zdzisława Kozłowskiego zorganizował wyprawę w Andy Kolumbijskie. Uczestnicy weszli na kilkanaście szczytów o wysokości od 4880 do 5770 m n.p.m. w następujących grupach górskich: Sierra Nevada del Cocuy, Sierra Nevada de Santa Marta i Nevado del Huila. Ostatnim akcentem aktywności górskiej były wejścia na wulkany Chimborazo (6310 m n.p.m.) i Cotopaxi (5897 m n.p.m.) leżące w Ekwadorze (Kozłowski, Małatyński 1980).

Andy Peruwiańskie stały się miejscem aktywności górskiej uczestników wyprawy w Klubu Wysokogórskiego z Katowic. Efektem działań było trzecie wejście na Huantsan Sur, dokonane 17 sierpnia 1980 r. przez Stanisława Walkosza i Jacka Wiltosińskiego, oraz drugie w historii wejście na Huantsan Oeste 19 sierpnia, na który dotarli Adam Zyzak i Bogdan Berliński (Zyzak 1981).

Druga wyprawa Klubu Wysokogórskiego w Katowicach, zorganizowana wspólnie z Klubem Wysokogórskim w Poznaniu, wyruszyła w Cordillera Huayhuash w 1980 r. Efektem było przejście wschodniej ściany Nevado Rasac (6040 m n.p.m.) przez Ryszarda Pawłowskiego i Marka Zierhoffer'a 18 sierpnia, Tsacra Chico Norte (5518 m n.p.m.) północno-wschodnią ścianą przez Wojciecha Dzika, Janusza Majera oraz Ewę i Marka Zierhofferów oraz Tsacra Chico Este (5477 m n.p.m.) północną ścianą przez Wojciecha Dzika i wspinacza amerykańskiego Steva Brewera. Dalsza działalność Polaków skupiła się w rejonach skałkowych Ameryki Północnej (Majer 1985).

Również w 1980 r. Andy Peruwiańskie stały się celem wyprawy Klubu Tatrzańskiego PTTK ze Szczecina. Efektem działalności były wejścia na trzy wzniesienia we wschodniej grani Alpamayo, o wysokościach 5369, 5474 i 5524 m n.p.m., doko-

nane 12 sierpnia przez Józefa Bryłę i Andrzeja Woźnickiego. Następnie 13 sierpnia osiągnęli oni szczyt Nevado Pomapampa (5733 m n.p.m.). Ostatnim akcentem tej wyprawy było samotne wejście 24 sierpnia Józefa Bryły na Huascarán Sur (6768 m n.p.m.), co stało się czwartym polskim wejściem na ten szczyt (Bryła 1981).

Działalność alpinistyczna uczestników gliwickiej wyprawy w Andy w 1981 r. skupiła się na rejonie północno-zachodnim obszaru Cordillera Huayhuash (tab. 4).

Na 1982 r. przypadł wyjazd alpinistów Klubu Wysokogórskiego w Zakopanem w Andy Peruwiańskie. Działalność prowadzono w dolinie Llaca w Cordillera Blanca. Zdzisław Kiszela, Lech Korniszewski, Maciej Pawlikowski i Bogusław Probulski dokonali wejścia na Nevado Vallunaraju (5685 m n.p.m.). Dalsza aktywność górską skupiła się w rejonie doliny Rio Achin, skąd dokonano kilku wejść, m.in. na Nevado Yerupaya (6635 m n.p.m.) i Nevado Jirishanca Sur (6126 m n.p.m.). Próba wejścia na szczyt Huascarán Sur (6768 m n.p.m.), leżący w Cordillera Blanca, zakończyła się niepowodzeniem (Pawlikowski 1984).

W 1983 r. zorganizowano wyprawę w Andy w rejon Cordillera Huayhuash. Jej uczestnicy dokonali wejść wschodnią granią na Nevado Rasac (6040 m n.p.m., Paweł Bujakiewicz, Marek Łukaszewski), zachodnią ścianą na Yerupaya Sur (5753 m n.p.m., Paweł Bujakiewicz, Marek Łukaszewski, Stanisław Walkosz) oraz ponownie na Nevado Rasac (6020 m n.p.m.) wschodnią ścianą (Paweł Bujakiewicz, Marek Łukaszewski, Michał Radomyski), (Łukaszewski 1984).

Na przełomie 1984/1985 r. z inicjatywy Klubu Wysokogórskiego w Krakowie została zorganizowana wyprawa w mało rozpoznane Andy Patagońskie, kierownikiem której został Piotr Lutyński. Alpinisci (Wiesław Burzyński, Mirosław Falco Dąsał, Michał Kochańczyk, Jacek Kozakiewicz i Piotr Lutyński) prowadzili aktywność górską na Fitz Roy (3441 m n.p.m.), gdzie wytyczyli nową drogę na północnej ścianie, osiągając wierzchołek 24 grudnia 1984 r. (Lutyński 1985).

W tym samym okresie Taternicki Klub Harcerzy z Krakowa zorganizował wyprawę z okazji 50. rocznicy I Polskiej Wyprawy w Andy. Jako rejon aktywności górskiej wybrano argentyńską Cordillera de la Ramada, Aconcagua, Punę de Atacama oraz Cordillera Blanca w Peru (tab. 5). Sukces uczestnikom przyniosło 25 wejść na szczyty o wysokościach od 5000 do 6959 m n.p.m., w tym 9 wejść na szczyty dziewicze i 18 na szczyty, na których Polacy stanęli jako pierwsi alpinisci. Dokonano wówczas pierwszych w historii wejść na szczyty: Ramada Sur (6200 m n.p.m.), Cerro Mantiales (ok. 5600 m n.p.m.) oraz na bezimienne wierzchołki o wysokościach 5900, 5850 i 5200 m n.p.m., jak również wytyczono nowe drogi na Pico Polaco Sur (6080 m n.p.m.) i Pongos Sur (5711 m n.p.m.), (Krauze 1985).

W 1985 r. głośna w międzynarodowym środowisku wspinaczkowym była wyprawa w Andy z udziałem Wandy Rutkiewicz. Zakończyła się ona powodzeniem. W dniach 16-19 stycznia tego roku Rutkiewicz wraz ze Stephenem Schaffterem dokonała przejścia południowej ściany Aconcagua w stylu alpejskim (Rutkiewicz 1986).

Także w 1985 r. Andy odwiedziły alpinistki z Klubu Wysokogórskiego w Łodzi. Wraz z grupą czeskich wspinaczek uwagę swoją skierowały w stronę szczytu Huascarán. Rangę sukcesu podkreśla pierwsze kobiece wejście, dokonane samotnie przez Monikę Niedbalską, na szczyt Huascarán Sur 16 lipca 1985 r. (Szcześniak 1986).

Tabela 4

Osiągnięcia uczestników gliwickiej wyprawy w Andy w 1981 r.

Table 4

The achievements of the Gliwice expedition participants to the Andes in 1981

Data	Szczyt w m n.p.m.	Alpiniści	Osiągnięcia
30.06.1981	Seria Sur 5280 m	Janusz Baranek i Andrzej Czok	wytyczenie nowej drogi zachodnią ścianą
30.06.1981	Tsacra Chico Norte 5513 m	Stanisław Cholewa, Leszek Czarnecki, Tadeusz Szulc	wejście północną ścianą
01.07.1981	Tsacra Chico Norte 5513 m	Elżbieta i Janusz Skorkowie	wejście północno-wschodnią ścianą
03.07.1981	Nevado Raju 5427 m	Małgorzata i Jan Kielkowscy	wejście od wschodu, drogą śnieżną
06.07.1981	Rasac 6040 m	Janusz Baranek, Andrzej Czok, Elżbieta i Janusz Skorkowie	wejście wschodnią flanką
08.07.1981	Ancocancha 5647 m	Stanisław Cholewa, Tadeusz Szulc	wejście południowo-zachodnią granią
11.07.1981	Yerupaja 6634 m	Janusz Baranek, Andrzej Czok, Janusz Skorek	środkiem zachodniej ściany
13.07.1981	Ancocancha 5647 m	Leszek Czarnecki, Elżbieta Skorek, Małgorzata i Jan Kielkowscy	wejście południowo-zachodnią granią
14.07.1981	Ancocancha 5560 m	Leszek Czarnecki, Elżbieta Skorek, Małgorzata i Jan Kielkowscy	wejście północno-wschodnią granią
15.07.1981	Rasac 6040 m	Stanisław Cholewa, Tadeusz Szulc	wejście wschodnią flanką i północną granią od Rasac Norte
16.07.1981	Ninashanca 5637 m	Janusz Baranek, Andrzej Czok, Janusz Skorek	wejście północno-zachodnią ścianą
22.07.1981	Rasac Oeste 5700 m	Leszek Czarnecki, Elżbieta i Janusz Skorkowie	wejście zachodnią ścianą <i>drogą Jaegera</i>

Źródło: Skorek 1982

Tabela 5

Działalność uczestników Taternickiego Klubu Harcerzy w Andach w 1985 r.

Table 5

The activity of the participants of Taternicki Scouts Club in the Andes in 1985

Data	Szczyt w m n.p.m.	Uczestnicy wyprawy
Cordillera de la Ramada		
04.01.1985	Cerro Negro 5550 m	Ireneusz Ćwiertnia, Andrzej Kozłowski, Waclaw Moskal, Marek Stachowicz, Andrzej Orłowski
05.01.1985	Wielki Filar 5000, 5150, 5250 m	Bogusław Kądziaława, Bogdan Krauze
11.01.1985	Cerro Mercedario 6770 m	Andrzej Orłowski
21.01.1985	Pico Polaco Sur 6080 m	Waclaw Moskal, Marek Stachowicz
22.01.1985	Pico Polaco Sur 6080 m	Andrzej Kozłowski, Bogdan Krauze
22.01.1985	Cerro Ramada Sur 6200 m	Ireneusz Ćwiertnia, Bogusław Kądziaława, Włodzimierz Krajewski, Andrzej Orłowski
23.01.1985	Cerro Mantiales ok. 5600 m	Ireneusz Ćwiertnia, Bogusław Kądziaława, Włodzimierz Krajewski, Andrzej Orłowski
Masyw Aconcagua		
11.02.1985	Cerro Ameghino 5883 m	Włodzimierz Krajewski, Andrzej Orłowski
16.02.1985	Cerro Aconcagua 6960 m	Andrzej Orłowski, Marek Stachowicz
19.02.1985	Cerro Aconcagua 6960 m	Bogusław Kądziaława, Włodzimierz Krajewski, Jerzy Michalski
Puna de Atacama		
10.02.1985	Nevado San Francisco 6020 m	Waclaw Moskal
11.02.1985	Nevado Incahuasi 6610 m	Waclaw Moskal
12.02.1985	Szczyt ok. 5900 m	Bogdan Krauze
12.02.1985	Cerro Falso Azufre ok. 5850 m	Andrzej Kozłowski, Jerzy Nowak
12.02.1985	Cumbre de la Linea 5790 m	Andrzej Kozłowski, Jerzy Nowak
12.02.1985	Szczyt ok. 5850 m	Andrzej Kozłowski, Jerzy Nowak
12.02.1985	Cerro Peñon 5870 m	Andrzej Kozłowski, Jerzy Nowak
Cordillera Blanca		
27.04.1985	Cerro Pumahuain 5136 m	Artur Macyszyn
30.04.1985	Pongos Sur (Morreraju) 5711 m	Waclaw Moskal, Marek Stachowicz
01.05.1985	Szczyt ok. 5200 m	Włodzimierz Krajewski, Andrzej Orłowski
11.05.1985	Szczyt 5120 m	Ireneusz Ćwiertnia, Bogusław Kądziaława, Andrzej Orłowski

Źródło: Krauze 1985

W tym samym roku odbyła się wyprawa na szczyt Aconcagua, zorganizowana przez Oddział Krakowski Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi przy współpracy Polskiego Związku Alpinizmu. Na szczycie 8 lutego stanęli Wojciech Kapturkiewicz, Antoni Pańta, Zbigniew Rubinowski i Adam Trzaska. Natomiast Zdzisław Ryn i Janusz Bury dokonali pierwszego polskiego wejścia na Cerro Ameghino (6100 m n.p.m.), (Ryn, Bury 1987).

Także latem 1985 r. w Andy przybyły dwie współdziałające ze sobą grupy alpinistów ze środowiska krakowskiego. Wybrali oni na rejon swojej działalności pasmo Cordillera Vilcanota. Znacznym osiągnięciem było pierwsze przejście północno-zachodniej ściany Collpa Ananta (6110 m n.p.m.), liczącej 1200 m wysokości (16 lipca 1985 r., Kazimierz Ambroży, Eugeniusz Chrobak, Włodzimierz Derda i Michał Kwaśny). Próbę zdobycia najwyższego szczytu Cordillera Vilcanota – Au-zangate (6384 m n.p.m.) uczestnicy realizowali trzykrotnie, jednakże za każdym razem warunki atmosferyczne zmuszały alpinistów do odwrotu. Podczas wyprawy zdobyto jeszcze wierzchołki Cerro Puca Punta (5202 m n.p.m., Jan Świder) oraz Nevado Pisco (5752 m n.p.m., Alicja Bednarz, Halina Siekaj i Piotr Radwan), (Chrobak 1985).

Na uwagę zasługuje wyprawa w 1985 r. Sekcji Taternictwa Jaskiniowego Klubu Wysokogórskiego w Warszawie w Cordillera Blanca, którą zorganizowano pod kierownictwem Włodzimierza Rudolfa. Obok działalności jaskiniowej prowadzono również działalność powierzchniową w rejonie doliny Cochup w masywie Huascarán. Mimo że dla większości uczestników był to pierwszy kontakt z górami lodowcowymi oraz znaczną wysokością, to – co warto podkreślić – wszyscy brali aktywnie udział w działalności wspinaczkowej, przekraczając wysokość 5500 m n.p.m. Efektem tego stało się wejście na 8 wierzchołków powyżej 5400 m n.p.m. (Jatemon-tepuncu 5415 m n.p.m., Ishinca 5530 m n.p.m., Giovanni 5500 m n.p.m., Ranrapalca 6162 m n.p.m., Palcaraju 6274 m n.p.m., Pucaraura 6147 m n.p.m., Huascarán Sur 6768 m n.p.m., Huascarán Norte 6655 m n.p.m.). Najbardziej aktywną działalność alpinistyczną prowadzili Ryszard Kołakowski i Tomasz Kopyś, wchodząc na 5 szczytów sześciotysięcznych, z czego na szczyt Ranrapalca wytyczyli oni nową drogę na południowo-wschodniej ścianie, natomiast na Huascarán dokonali trawersowania, wchodząc na jego oba wierzchołki (Kołakowski 1985).

Klub Wysokogórski w Katowicach zorganizował w 1986 r. wyprawę w Andy, w rejon doliny Santa Cruz. Wynikiem przeprowadzonej akcji górskiej było pierwsze polskie wejście na szczyt Nevado Quitaraju (6040 m n.p.m.), pierwsze w historii wejście na szczyt Nevado Artesonraju (6025 m n.p.m.) oraz na boczny szczyt Chopyraju (5531 m n.p.m.), (Zyzak 1986). W istotny sposób pogłębiło to znajomość bardzo mało znanego regionu.

Klub Wysokogórski w Bydgoszczy w 1986 r. był inicjatorem wyprawy w masywy górskie Cordillera Real: Ancohuma, Huayna Potosi i Illimani. Uczestnicy weszli stylem alpejskim na 2 nienazwane szczyty pięciotysięczne oraz na 6 szczytów o wysokości przekraczającej 6000 m n.p.m. (Żmurko 1987). Zostały również wytyczone nowe drogi na trzy szczyty. Były to: Haucaña (6206 m n.p.m.), który 12 lipca osiągnęli Lech Bądryński, Maciej Marczak, Adam Pierzyński i Waldemar Żmurko; następnie 13 lipca Hancopiti I (5867 m n.p.m.) zdobyli Marek Koszelak i Krzysztof

Wesołek, zaś 16 i 17 lipca Maciej Marczak i Krzysztof Żmurko dotarli do Illampu (6362 m n.p.m.), (Nyka 1988).

Wyprawa Lubelskiego Klubu Wysokogórskiego na Huascarán w 1986 r. początkowo aktywność swoją skupiła w dolinie Ishinca, gdzie Barbara Wilk i Robert Waszkiewicz 22 czerwca weszli na szczyt Nevado Ishinca (5530 m n.p.m.), a powtórzenia dokonali w dniu następnym Jan Chmielewski, Andrzej Chodorowski, Stanisław Sadlak i Ryszard Ziemiakowicz. Dalszą działalność prowadzono w dolinie Ulta, gdzie osiągnięto wierzchołek północny Nevado Contrahierbas (5460 m n.p.m.). Szczyt Huascarán stał się kolejnym celem uczestników wyprawy. Wierzchołek południowy (6768 m n.p.m.) zdobyli 8 lipca Jan Chmielewski, Stanisław Sadlak, Andrzej Chodorowski, Robert Waszkiewicz oraz 9 lipca Barbara Wilk, Andrzej Chodorowski i Mieczysław Kwapich. Dodać należy, że Barbara Wilk i Robert Waszkiewicz 10 lipca weszli również na północny wierzchołek Huascarán (6655 m n.p.m.), (Waszkiewicz 1987).

Na wyprawę w Andy wyjechali w 1987 r. uczestnicy Polskiego Klubu Górskiego. Celem ich został najwyższy szczyt kontynentu Ameryki Południowej, a mianowicie Aconcagua (6959 m n.p.m.). Do największych wyczynów tej wyprawy należy zaliczyć pierwsze kobiece przejście drogi argentyńskiej przez Lodowiec Polaków, dokonane przez Annę Skowrońską-Gardas i Ewę Szcześniak 25 stycznia 1987 r. (Gardas 1987), trzecie w historii przejście drogi jugosłowiańskiej, stanowiącej jedną z najtrudniejszych dróg w masywie Aconcagua, dokonane w dniach 25-31 stycznia 1987 r. przez Leszka Cichego i Ryszarda Kołakowskiego (Kołakowski 1988), następnie przejście drogą polską zespołu Jacka Bilskiego, Benona Czechowskiego, Andrzeja Gardasa i Pawła Kubalskiego w dniach 23-24 stycznia oraz przejście drogi francuskiej przez Piotra Konopkę i Zbigniewa Winiarskiego w dniach 31 stycznia-1 lutego. Uwagę środowiska wspinaczkowego w bazie głównej Plaza de Mulas przyciągnęło jednodniowe wejście na szczyt Aconcagua, którego dokonali Benon Czechowski, Andrzej Gardas, Paweł Kubalski, Leszek Cichy i Piotr Konopka, z czego wejście na szczyt i powrót do bazy zajął dwóm ostatnim alpinistom rekordowy czas zaledwie 13 godzin. Łącznie szczyt zdobyło 13 osób, z czego 8 weszło na wierzchołek dwukrotnie (Gardas 1987).

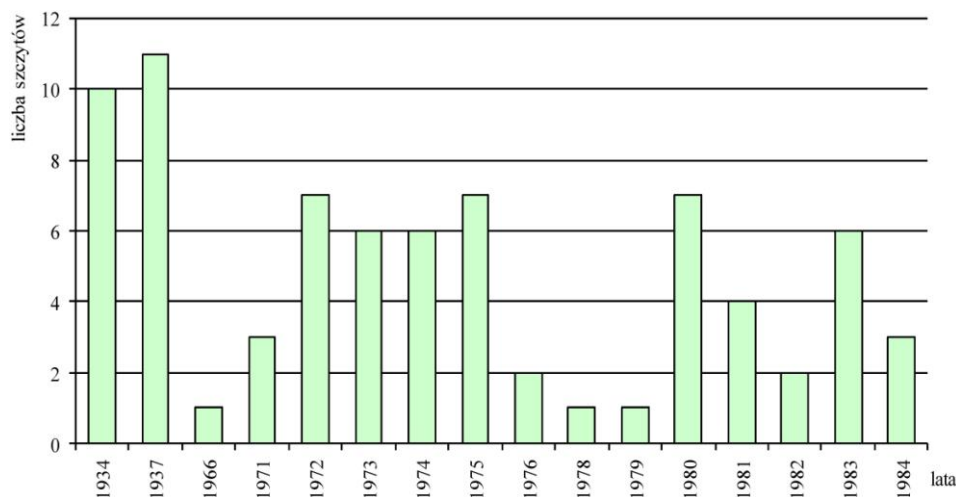
Warto wspomnieć o ekspedycji Wrocławskiego Klubu Wysokogórskiego, której celem była Cordillera Volcanica. Skład wyprawy stanowiło 12 uczestników pod kierownictwem Antoniego Sidorowicza. Spośród osiągnięć należy wymienić m.in. traversowanie trzech wierzchołków Nevado Ampato (6288 m n.p.m.) przez Kazimierza Głazka, a także przejście południowo-wschodnią ścianą północnego wierzchołka Ampato dokonane przez Wojciecha Gałę i Władysława Sarniaka. Alpinści Jerzy Zontek i Antoni Sidorowicz zdobyli Padrecacca (5362 m n.p.m.). Dnia 30 czerwca podczas zejścia ze szczytu Hualca Hualca (6025 m n.p.m.) zginął Henryk Gawarecki (Sidorowicz 1988).

Znana z niekorzystnych warunków pogodowych Patagonia była na przełomie 1987/1988 r. celem dwóch polskich wypraw Klubu Wysokogórskiego w Katowicach i centralnej kobiecej wyprawy pod kierownictwem Wandy Rutkiewicz. Uczestnicy Klubu Katowickiego przenieśli swoją działalność w inne rejony Andów, pozostawiając tylko w rejonie Fitz Roy (3441 m n.p.m.) Ryszarda Pawłowskiego. W dniach 19-

-20 grudnia wraz z Szwajcarem Fulvio Marianim i Hiszpanem Manuelem Burrueco wszedł on południowo-wschodnim filarem na wymieniony szczyt. Drugim odniesionym sportowym sukcesem było przejście Aguja Poincenot (3036 m n.p.m.), (Pawłowski 1988). Mała wyprawa centralna pod kierownictwem Wandy Rutkiewicz w 1987 r., celem której był szczyt Cerro Torre (3133 m n.p.m.), nie odniosła zamierzonego sukcesu (Panejko-Pankiewiczowa 1988).

Klub Wysokogórski w Toruniu pod kierownictwem Tadeusza Łaukajtysa wyznaczył jako kierunek wyprawy w 1988 r. pasmo Cordillera Blanca. Podczak tej ekspedycji dokonano wejść na kilka szczytów pięcioletysięcznych: Nevado Ishinca (5546 m n.p.m.) i Nevado Ursus Ester (5483 m n.p.m.) i sześciotysięcznych Nevado Huascarán Sur (6768 m n.p.m), Nevado Huascarán Norte (6655 m n.p.m.) i Chinchey (6224 m n.p.m.). Zdobyte przez toruńską wyprawę obu wierzchołków Huascarán stanowiło drugie i trzecie wejście Polaków na ten szczyt, zaś wejście na Chinchey było pierwszym polskim wejściem. Osiągnięcia grupy toruńskiej zwiększyły polski dorobek andyjski (Łaukajtys 1988).

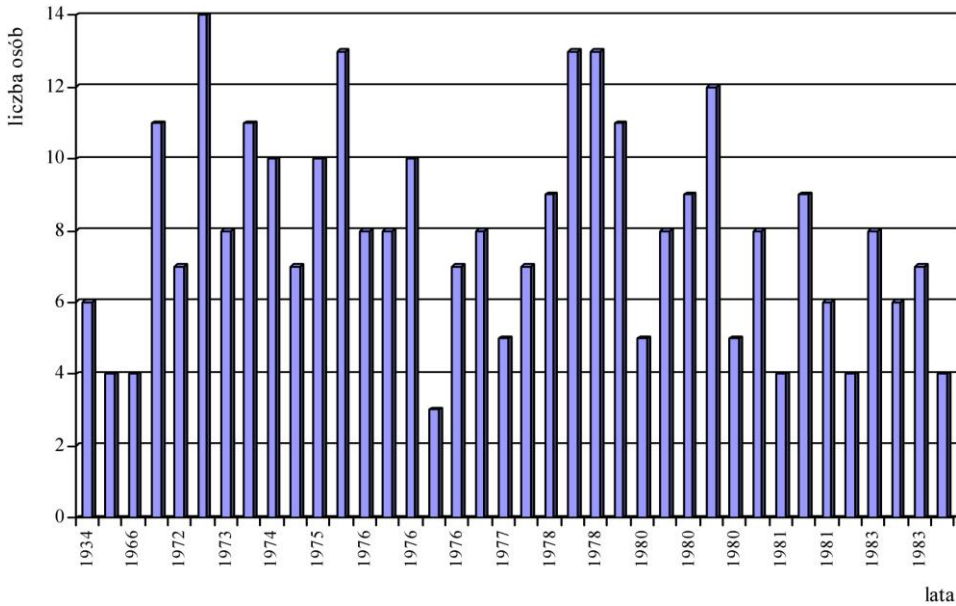
Kończąc omawianie osiągnięć Polaków w Andach warto zwrócić uwagę na zestawienie sumaryczne liczby zdobytych szczytów w latach 1934-1984 (ryc. 3). Najwięcej szczytów o wysokości przekraczającej 6000 m n.p.m. zostało zdobytych podczas dwóch pierwszych ekspedycji w 1934 i 1937 r. (odpowiednio 10 i 11). Decydując się na wyprawy w analizowanym okresie alpinisci wybierali szczyty w różnych rejonach Andów o znacznych trudnościach technicznych. Uczestnicy ekspedycji reprezentowali różne kluby wysokogórskie oraz organizacje turystyczne i naukowe. Liczba alpinistów biorących udział w wyprawach też była zróżnicowana

Ryc. 3. Liczba zdobytych szczytów sześciotysięcznych w górach Ameryki Południowej przez uczestników polskich wypraw w latach 1934-1984

Fig. 3. The number of conquered peaks (above 6.000 meters) of the South America mountains by participants of polish expeditions in the period of 1934-1984

Źródło: Grabowska, Smolana 1984

Ryc. 4. Liczba uczestników w wyprawach w Andy w latach 1934-1984

Fig. 4. The number of participants of polish expeditions in the period of 1934-1984

Źródło: Grabowska, Smolana 1984

(ryc. 4). Wyjazdy te charakteryzowały się niewielką liczbą osób od 3 do maksymalnie 14 (średnio 8 osób podczas jednej ekspedycji).

W ciągu ponad dwudziestu lat analizowanego okresu zmianie uległa organizacja wypraw górskich. Andyjskie ekspedycje powojenne podzielić można na trzy okresy:

1. pierwsza połowa lat siedemdziesiątych – wyprawy wieloosobowe korzystające z transportu morskiego, na miejscu wyposażone w samochody; finansowanie odbywało się z dotacji wojewódzkich;
2. druga połowa lat siedemdziesiątych – transport morski wykorzystywany do nadawania bagaży i przewozu nielicznych uczestników, wyprawy korzystały w większości z transportu lotniczego; finansowanie odbywało się dzięki dotacjom klubów wysokogórskich, z reklam oraz środków wypracowanych przez alpinistów podczas prac wysokościowych;
3. lata osiemdziesiąte – ekspedycje zaczęły nawiązywać do wypraw w stylu alpejskim, o niewielkiej liczbie uczestników, korzystając wyłącznie z transportu lotniczego; działalność prowadzono tylko w jednym rejonie górskim, często z ograniczeniem do jednego celu sportowego.

Podsumowanie

Polska działalność alpinistyczna w górach Ameryki Południowej zapoczątkowana została już w XIX w. przez badaczy tego egzotycznego kontynentu. Jednakże o pełnym rozwoju działalności eksploracyjno-naukowej można mówić znacznie

później, kiedy to w latach trzydziestych XX w. zorganizowano w Andy dwie wyprawy. Mimo iż były pierwszymi ekspedycjami w góry egzotyczne, przecierały szlaki w Ameryce Południowej. Wkład uczestników obu wypraw w działalność naukową i eksploracyjną pasma andyjskiego oraz pionierską aktywność sportową stał się nieoceniony nie tylko dla polskiego środowiska alpinistycznego. Efektem tych eksploracji były także publikacje krajowe i zagraniczne, które znacznie przybliżyły znajomość warunków środowiskowych i topograficznych Andów uczestnikom kolejnych wypraw innych narodowości. Wybuch II wojny światowej zahamował jednak dalszą działalność eksploratorską Polaków w tym paśmie górskim na wiele lat. Jedynym akcentem prowadzonej tam działalności wysokogórskiej były wyczyny Polonii argentyńskiej i brazylijskiej oraz nielicznych Polaków, którzy w ramach prywatnych wyjazdów odwiedzali południowoamerykańskie góry. Dopiero od lat siedemdziesiątych XX w. rozwinęła się pełna działalność górską, która widoczna jest we wszystkich rejonach górskich Ameryki Południowej. Do 1989 r. z Polski wyruszyło ponad 50 wypraw, w których udział wzięło ponad 350 uczestników. Ekspedycje te miały charakter alpinistyczny, ale nie należy zapominać, że wiele z nich łączyło w sobie również cechy naukowe. Prowadzono badania z nauk przyrodniczych, kartograficznych, medycznych, archeologicznych, historycznych i wielu innych.

W dorobku alpinistów, którzy działali w Andach w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w., znalazły się wejścia, które sprawiły, iż działalność Polaków w tym łańcuchu górskim usytuowała się w czołówce światowego środowiska wspinaczkowego. Zaliczyć można do nich: pierwsze wejście północno-zachodnią granią na Huascarán Norte zespołu Marka Głogoczowskiego w 1972 r. (dwudzieste pierwsze wejście w historii), pierwsze wejście południowo-zachodnim filarem na Huandoy Oeste w 1973 r. dokonane przez zespół Tadeusza Łaukajtysa (piąte wejście w historii), pierwsze wejście wschodnim filarem na Nevado Pisco dokonane przez Jerzego Marcinkowskiego i Romana Tuliszkę w 1976 r., pierwsze wejście Michała Kuliga i Ryszarda Pawłowskiego zachodnią granią na Piramidę Garcilaso w 1978 r. (trzecie wejście w historii), pierwsze wejście wielkim zacięciem północnej ściany na szczyt Fitz Roy w Patagonii dokonane przez zespół Michała Kochańczyka w 1984 r. oraz wiele innych (Zyzak 1988).

Literatura

- Bryła J., 1981, *Pod Almamayo i Huascarán*, *Taternik*, 2, s. 84-85
Chrobak E., 1985, *W Cordillera Vilcanota*, *Taternik*, 2, s. 65-66
Daszyński S., 1934, *A Polish Expedition to the High Andes*, *Geographical Journal*, 84, 3, s. 215-223
Domeyko I., 1878, *Rzut oka na Kordyliery Chilijskie i zawarte w ich łonie pokłady metaliczne*, *Rozprawy i Sprawozdania Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego*, Kraków, 5, s. 160-272
Dorawski J.K., 1961, *Pierwsza wyprawa w Andy*. W: *W skałach i lodach świata*, t. 2: *Polskie wyprawy egzotyczne*, red. K. SAYSSE-Tobiczyk, Warszawa, s. 39-74
Dudała J., 1980, *W Cordillera Huayhuash 1979*, *Taternik*, 2, s. 56-57
Echevarria E.C., 1962, *A Survey of Andean Ascents*, *American Alpine Journal*, 13, s. 425-452
Echevarria E., 1968, *Ignacy Domeyko w Andach*, tłum. G. Niemczynow-Burchart, *Taternik*, 2, s. 50-53

- Fiut W., Pawlak M., 1975, *Zakopiańska wyprawa w Andy 1973*, Taternik, 1, s. 5-7
- Furmanik H., 1972, *Śląska wyprawa w Andy*, Taternik, 1, s. 3-6
- Furmanik H., Marek T., 1974, *Andy Peruwiańskie*. W: *W skałach i lodach świata*, t. 5: *Himalaje-Karakorum*, red. K. Sajsse-Tobiczyk, Warszawa, s. 271-293
- Gardas A., 1987, *Aconcagua 1987*, Taternik, 1, s. 17-18
- Grabowska M., Smolana K., 1984, *Kalendarium Polskich wypraw w Andy 1934-1984*, Komitet obchodów 50-lecia Polskich Wypraw w Andy, Kraków, s. 7-31
- Grebieniow M., 1976, *Poznańska Akademicka Wyprawa w Andy – 1974/1975*, Taternik, 1, s. 8-10
- Kiełkowsky M., J., 2009, *Wielka encyklopedia gór i alpinizmu. Góry Ameryki*, Katowice
- Kołąkowski R., 1985, *KW Warszawa w Cordillera Blanca*, Taternik, 2, s. 64-65
- Kołąkowski R., 1988, *Aconcagua South Face*, American Alpine Journal, 30, 62, s. 172
- Kozłowski Z., Malatyński M., 1980, *Wyprawa w Andy Kolumbijskie*, Taternik, 4, s. 155-158
- Krauze B., 1985, *Krakowscy harcerze w Andach*, Taternik, 2, s. 66-68
- Kuczyński M., 1972, *W Andach i pod Andami 1972*, Taternik, 3, s. 119-124
- Łaukajtys T., 1974, *Toruńska wyprawa w Andy Peruwiańskie*, Taternik, 1, s. 13-19
- Łaukajtys T., 1988, *Sprawozdanie z toruńskiej wyprawy w Andy 88 z dnia 30 lipca 1988 r.*, Archiwum Polskiego Związku Alpinizmu
- Łukaszewski M., 1984, *Cordillera Huayhuash*, Taternik, 2, s. 91
- Lutyński P., 1985, *Fitz Roy w jedenaście dni*, Taternik, 1, s. 29-31
- Majer J., 1985, *W górach Ameryki, 1980*, Taternik, 1, s. 13-14
- Marcinkowski J., 1980, *Poznańska wyprawa w Andy Peruwiańskie*, Taternik, 1, s. 4-6
- Marek A., 2009, *Przedwojenne polskie wyprawy a rozwój współczesnej turystyki wysokogórskiej*. W: *Terra Incognita w turystyce*, red. M. Leniartek, Wrocław, s. 245-253
- Nyka J., 1974, *Chronologiczny wykaz ważniejszych polskich osiągnięć w górach świata*. W: *W skałach i lodach świata*, t. 5: *Himalaje-Karakorum*, red. K. Sajsse-Tobiczyk, Warszawa, s. 421-422
- Nyka J., 1985, *Andy Peruwiańskie*. W: *W górach wysokich. Kompendium polskich wypraw wysokogórskich*, red. K. Sajsse-Tobiczyk, Warszawa, s. 79
- Nyka J., 1988, *Haucaña, Hancopiti and Illampu, Cordillera Real*, American Alpine Journal, 30, 62, s. 166
- Ostrowski W., 1984, *Wyżej niż kondory*, Warszawa.
- Panejko-Pankiewiczowa E., 1988, *Cerro Torre 1987-88*, Taternik, 1, s. 11
- Pawlikowski M., 1984, *Andy Peruwiańskie, 1982*, Taternik, 1, s. 16-17
- Pawłowski R., 1988, *Fitz Roy i Aguja Poincenot*, Taternik, 1, s. 9-10
- Rourke M., 1976, *Climbs and expeditions, Peru – Cordillera Blanca*, American Alpine Journal, 20, 2, s. 480
- Rutkiewicz W., 1986, *Gdybyś przyszedł pod tę ścianę*, Taternik, 1, s. 19-20
- Ryn Z.J., 2003, *Ignacy Domeyko. Pionier naukowej eksploracji Andów*, Wierchy, 68, s. 71-92
- Ryn Z.J., Bury J., 1987, *Aconcagua 1985*, Taternik, 2, s. 91-92
- Sajsse-Tobiczyk K., 1974, *W skałach i lodach świata*. W: *W skałach i lodach świata*, t. 2: *Polskie wyprawy egzotyczne*, red. K. Sajsse-Tobiczyk, Warszawa, s. 327-367
- Sajsse-Tobiczyk K., 1985, *W górach wysokich. Kompendium polskich wypraw wysokogórskich*, Warszawa
- Schramm R.W., Wojsznis J., 1974, *Ważniejsze polskie osiągnięcia alpinistyczne w poszczególnych masywach gór pozaeuropejskich. Andy*. W: *W skałach i lodach świata*, t. 2: *Polskie wyprawy egzotyczne*, red. K. Sajsse-Tobiczyk, Warszawa, s. 376-377
- Sidorowicz A., 1988, *Cordilleras Occidental (Volcánica) and Yauyos*, American Alpine Journal, 30, 62, s. 163-164
- Skoczylas A., 1957, *Wyprawa Polaków z Argentyny w Andy*, Taternik, 2, s. 33-34

- Skorek J., 1982, *Gliwicka wyprawa w Andy 1981*, Taternik, 1, s. 25-26
- Szczepański J.A., 1937, *Druga polska wyprawa w Andy*, Wierchy, 15, s. 118-147
- Szcześniak E., 1986, *Polsko-czeska kobieca wyprawa w Andy*, Taternik, 1, s. 20
- Uchmański B., 1966, *Polonia Millenaria*, Taternik, 1-2, s. 12
- Walaszek A., 2013, *Dwie europejskie peryferie: porównanie migracji portugalskich i polskich od XVI wieku do Wielkiej Wojny*, Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, 39, 2, s. 15-50
- Waszkiewicz R., 1987, *Lublinciacy na Huascaranie*, Taternik, 1, s. 43
- Wojsznis J., 1964, *Polacy na szczytach świata. W głąb puny*, Warszawa
- Zyzak A., 1981, *Katowicka wyprawa „Peru 1980”*, Taternik, 1, s. 20-21
- Zyzak A., 1986, *Katowiczanie w Andach*, Taternik, 2, s. 90
- Zyzak A., 1988, *Osiągnięcia sportowe polskich wypraw andynistycznych*, Wierchy, 53, s. 144-156
- Żarczyński A, Ociepa K., 2008, *Okres chilijski w życiu i działalności Ignacego Domeyki*, Chemia. Dydaktyka. Ekologia. Metrologia, 13, 1, s. 61-68
- Żmurko W., 1987, *Cordillera Real*, 1986, Taternik, 1, s. 20

Summary

The aim of the article is to present some Polish expeditions in the Andes up to 1989. The characteristic is based on a query of publications and materials enclosing the achievements in the exploration of the individual ranges of Andes. These mountains were explored on geographical and sport levels. The activity of Poles contributed to the expansion of knowledge about the natural environment and topography, and also helped gaining the experience in technically difficult climbing spots (before departure to the highest mountains in the world).